

De Juristenkrant 2014/298, 6

‘Schoenaerts’ uit de rekken na rectificatiebevel

Een beschikking in kort geding legde, net voor de Boekenbeurs, aan uitgeverij Manteau bevel op tot het overplakken van een betwist citaat op de cover van het boek ‘Schoenaerts’, met de vermelding ‘Dit boek bevat onjuistheden’. Het boek beschrijft een aantal episodes uit het leven van theatericoon Julien Schoenaerts. De uitgever besliste om het boek meteen uit de handel te halen. Een bespreking en enkele bedenkingen.

Dirk Voorhoof

In zijn boek ‘Schoenaerts’ beschrijft thrillerauteur en journalist Stan Lauryssens een periode uit het leven van de in 2006 overleden toneelacteur Julien Schoenaerts. Het boek focust op de jaren 1970-1974 waarin de acteur zwaar ziek was en een tijdlang in een psychiatrische instelling werd opgenomen. ‘Waaninnige verhalen’, maar ‘alles echt waar en echt gebeurd’, zo kondigde Lauryssens zijn boek aan, met op de achterflap de vermelding ‘een zeer belangrijke biografie’. In het nawoord schreef de auteur: ‘Vergis je niet, Schoenaerts is non-fictie, (...) geen roman, (...) niets verzonnen (...), alles waar en echt gebeurd.’ De cover van het boek bevatte een citaat van Matthias Schoenaerts: ‘Mijn vader was een vijs kwijt. Maar het was wel de juiste vijs’.

Omdat zij vonden dat het boek de nagedachtenis van Julien Schoenaerts op brutale wijze aantastte, stapten Matthias Schoenaerts en zijn moeder, Dominique Wiche, naar de kortgedingrechter. Het boek zou niet enkel tal van onwaarheden bevatten die een vertekend beeld geven van het leven van Julien Schoenaerts, zij ergerden zich tegelijk aan het gemanipuleerd citaat op de cover van het boek, waarmee ten onrechte de indruk werd gewekt dat zoon Schoenaerts zijn medewerking aan het boek had verleend of in dat verband geïnterviewd was. Zij eisten in kort geding bevel tot onmiddellijke verwijdering van de gewraakte quote op de cover en op de eerste bladzijde van het boek, door middel van overplakking met de waarschuwing: ‘Dit boek bevat tal van onwaarheden en geeft een vertekend beeld van het leven van Julien Schoenaerts in de jaren 1970 tot 1974.’ Ook in alle toekomstige edities, vertalingen of versies in e-book moesten de gewraakte quote en de foute passages verwijderd worden. Tegelijk eisten ze dat Manteau en Lauryssens bij de promotie voor het boek geen melding meer zouden maken van een reeks passages in het boek die verzonnen waren of manifest feitelijk onjuist bleken te zijn. Ook de naam van Matthias Schoenaerts zou niet langer door de uitgever en de journalist gebruikt mogen worden in het kader van de promotie van het boek bij interviews, lezingen en theatervoorstellingen.

Omdat aan de essentiële voorwaarden van het kort geding is voldaan (artikelen 584 en 1039 Ger. W.), wijst de voorzitter de vordering toe. Het gevorderde rectificatiebericht dat de gewraakte quote moet overplakken in de nog te koop aangeboden boeken is evenwel beperkt tot de vermelding ‘Dit boek bevat onjuistheden’ (in plaats van ‘onwaarheden’, met weglating eveneens van de verwijzing naar het vertekend beeld dat daardoor ontstaat). Ook de verwijdering uit toekomstige edities, vertalingen en e-book beperkt zich tot deze quote, met toevoeging van de waarschuwing eveneens: ‘Dit boek bevat onjuistheden’. Het verbod in het kader van de promotie betreft het gebruik van de naam van Matthias Schoenaerts en van één bepaalde passage in het boek. Volgens de beschikking passen deze maatregelen ‘perfect in het kader van de kortgedingprocedure, in afwachting van de behandeling ten gronde door de bodemrechter’. Het verweer van Manteau en Lauryssens dat de gevorderde maatregel een vorm van preventieve censuur zou zijn en een inbreuk op het recht op vrije meningsuiting en persvrijheid, werd daarmee van tafel geveegd. De beschikking wijst vooral op de puur-commerciële drijfveer van de uitgeverij en de journalist en op het feit dat zij erkennen dat er onwaarheden in het boek staan. .

GEEN CENSUUR

Bijzonder aan de vordering is dat ze geen publicatie- of verspreidingsverbod van het boek beoogde, maar een maatregel betrof die wél of in elk geval veel beter in overeenstemming te brengen is met de pers- en expressievrijheid (artikelen 19 en 25 G.W. en artikel 10 EVRM). Van preventieve censuur is hoe dan ook geen sprake, aangezien het boek al een zekere

verspreiding had gekend. De vordering is in essentie gericht op het publiceren van een rectificatiebericht als voorlopige maatregel omdat, op het eerste gezicht, het boek manifeste onjuistheden bevat en daardoor schade toebrengt aan de eer en reputatie of nagedachtenis van een persoon. Aangezien een boek geen periodieke publicatie is en dus geen aanleiding kan geven tot een recht van antwoord (Antwoordechtwet 23 juni 1961) naar aanleiding van onrechtmatige journalistiek die de eer en goede naam aantast, is een vordering tot rectificatie via een kortgedingprocedure een maatregel die met de grondwettelijk gewaarborgde vrijheid van meningsuiting en persvrijheid in overeenstemming te brengen is. Althans wanneer de rechterlijke inmenging aan de voorwaarden van artikel 10 EVRM voldoet.

De beschikking in de zaak Schoenaerts is op dat punt wat kort van stof en leunt vooral op het feit dat de uitgeverij en de journalist hebben erkend 'dat er onwaarheden in het boek staan en dat niet alle feiten waar gebeurd zijn'. Voor wat de quote betreft op de cover van het boek voerde de uitgeverij aan dat het een citaat was uit een interview met Matthias Schoenaerts in de krant *De Standaard* en de overname van zo'n citaat geoorloofd is. Volgens de beschikking is de quote evenwel 'geen correcte weergave', maar 'veeleer een gemanipuleerd citaat'. Voor dit onderdeel gaat de beschikking een stap verder dan een louter rectificatiebericht, en wordt bevel opgelegd tot overplakking en dus van de feitelijke verwijdering van de gewraakte quote op de nog te koop aangeboden boeken. Waarom overplakking noodzakelijk was en niet kon volstaan worden met de toevoeging van een rectificatiebericht is in de beschikking niet gemotiveerd.

SCHOENAERTS

Een problematisch onderdeel van de beschikking betreft een reeks overwegingen en beschouwingen over de titel van het boek ('Schoenaerts') en het misbruik van de naambekendheid van Matthias Schoenaerts door de quote op de cover.

De rechter neemt aanstoot aan de titel van het boek omdat die enkel melding maakt van de naam Schoenaerts, 'zonder de voornaam Julien te gebruiken'. Volgens de beschikking bestaat een individu 'voor de wereld slechts bij gratie van een voornaam én familienaam' en is het gebruik van de naam Schoenaerts als titel van het boek 'een miskennis van het bestaan van de andere kinderen van Julien Schoenaerts en bij uitbreiding van iedereen die Schoenaerts heet'. Het moge duidelijk zijn dat deze overwegingen geen hout snijden. Het staat een uitgever of journalist vrij om een biografie te publiceren over een bekend persoon die voldoende identificeerbaar is via enkel de familienaam. Een biografie onder de titel Tindemans, Picasso, Magritte, Cruyff of Tuymans doet uiteraard op zich geen afbreuk aan de rechten van de kinderen of bij uitbreiding van 'iedereen' die Tindemans, Picasso, Magritte, Cruyff of Tuymans heet.

Ook het (correct) publiceren van een passage uit een kranteninterview, bij wijze van citaat, met vermelding van de naam van de geïnterviewde, is op zich niet onrechtmatig. De beschikking gaat dan ook in de fout door te overwegen dat het feit dat de zonen van Julien Schoenaerts interviews geven over hun vader, de uitgever of de journalist nog niet het recht verleent om een zinsnede daaruit over te nemen. Ook het argument dat de quote op de cover als een 'eye-catcher' valse-lijk de indruk wekt dat Matthias Schoenaerts aan het boek heeft meegewerkt en 'ongetwijfeld het verkoopcijfer van het boek de hoogte injaagt' is niet overtuigend. Het feit dat een boek naast een literaire of journalistieke uiting, ook een commercieel product is, doet niets af aan de literaire of journalistieke expressievrijheid of het citaatrecht.

Ook de wat cryptische overweging van de rechter dat niet kan ontkend worden 'dat het impact van de huidige configuratie van de mediawereld niet meer beheersbaar is' is naast de kwestie. Het commercieel karakter van een publicatie en de kenmerken van de (onbeheersbare) internetomgeving waarin de media zich situeren vormen geen pertinente, laat staan voldoende, argumenten voor een overheidsinmenging in de pers- of expressievrijheid.

(Dirk Voorhoof doceert mediarecht aan de Universiteit Gent en is lid van het Human Right Centre en het Center for Journalism Studies. Hij is ook lid van de Vlaamse Regulator voor de Media.)

Zie over expressievrijheid en het recht op reputatie van overledenen: EHRM 21 november 2013, Putistin t. Oekraïne; EHRM 22 november 2011, John Anthony Mizzi t. Malta en EHRM 18 mei 2004, Editions Plon t. Frankrijk. Over rectificatie als geoorloofde inmenging in de expressievrijheid, zie EHRM 16 juli 2013, Węgrzynowski en Smolczewski t. Polen en EHRM 14 juni 2007, Hachette Filipacchi Associés t. Frankrijk.

Schade

De zaak is ook ingeleid voor de rechter ten gronde. Matthias Schoenaerts en zijn moeder vorderen voor de rechtbank van eerste aanleg een schadevergoeding, in toepassing van artikel 1382 B.W. Centraal staat de vraag naar de grenzen van de literaire journalistiek en de aanspraken op literaire vrijheid voor een biografie. Dat ook een biografie aanspraak maakt op de expressievrijheid staat buiten kijf, en dat daarin enige literaire vrijheid gelaten moet worden, kan moeilijk bestreden worden. Eerdere rechtspraak heeft evenwel duidelijk gemaakt dat kwetsende aan-

tijgingen, die enkel steunen op geruchten of niet-gecontroleerde bronnen, een inmenging in de expressievrijheid kunnen legitimeren in de vorm van een civielrechtelijke schadevergoeding. Dat de uitgever en de auteur het boek presenteerden als 'alles echt waar en echt gebeurd' en nu blijkens de beschikking ook zelf toegeven dat het boek een aantal fouten of onzorgvuldigheden bevat die de eer en goede naam van Julien Schoenaerts aantasten, maakt dat in dit geval een beroep op de literaire of journalistieke vrijheid nauwelijks enig soelaas kan bieden. Allicht om de omvang van de schade in te perken besliste de uitgever het boek meteen uit de handel te halen. (DV)